

Madara Smeltere, Bc.hist
Latvijas Universitātes Muzeja krājuma glabātāja

Lakstīgalu paraugi Zooloģijas kolekcijās

Par **2023. gada putnu ir izvēlēta lakstīgala** (*Luscinia luscinia*). Tas ir viens no Latvijas dabas simboliem, kam katru gadu tiek nominēta cita suga. Šī tradīcija aizsākās Vācijā 1971. gadā Vācijas Putnu aizsardzības biedrības ([Der Naturschutzbund Deutschland](#)) iniciatīvas rezultātā, tam sekoja arī citu organizāciju pārstāvji, bet [Latvijā šāda akcija notiek jau 28. reizi](#), kopš 1996. gada [1], un putnu sugas ik gadu izraugās [Latvijas Ornitoloģijas biedrība](#) (LOB). Parasti tā ir suga, kam būtu jāpievērš uzmanību izpētes vai aizsardzības nolūkos.

Lakstīgala ir viena no 19 dienas putnu sugām, kuru **skaits Latvijā teritorijā no 2005. līdz 2022. gadam ir pakāpeniski samazinājies** [2]. Nav nosakāms viens konkrēts iemesls populācijas samazināšanās procesam, jo cieš ļoti dažādas Latvijas sugas – gan nometnieki, gan gājputni, gan dažādu ekosistēmu iemītnieki. Tāpat, kas attiecas uz gājputniem, nav skaidri nosakāms, vai populācijas samazināšanos ietekmē apstākļi, kas mainījušies tikai Latvijā, vai arī putnu ziemošanas vietās. Klimatiskās izmaiņas, piesārņojums, ekosistēmu izmaiņas lauksaimniecības un mežsaimniecības darbu rezultātā, kā arī dažādu vietēju un ziemošanas vietās sastopamo faktoru kombinēšanās noved pie populāciju samazināšanās. Lakstīgalu ligzdošanas areāls arvien vairāk pakāpeniski pārceļas tālāk uz ziemeļiem, draudot no Latvijas teritorijas atkāpties. Tādā gadījumā arī lakstīgalu dziesma, kas dzirdama tieši perēšanas laikā, šeit vairs nebūtu sastopama [3].

Otra gada putniem savā ziņā tipiska iezīme ir tāda, ka tie ir vizuāli uzmanību piesaistoši. Jāatzīst, nelielo, pelēcīgi brūno lakstīgalu, kas prasmīgi slēpjas krūmājos, par pamanāmu saukt gluži nevar, bet tā **uzmanību pievērš ar savu skaisto, melodisko dziesmu**. LOB mudina Latvijas iedzīvotājus mācīties atpazīt putnus ne tikai pēc to izskata, bet arī pēc balsīm. Lakstīgalu dziesmu var raksturot kā pogošanu ar melodisku frāžu atkārtošānu un skaņu virknēšanu krēslas un nakts stundās, bet uztraukti putni izdod skaļus svilpienus [4].

Visbeidzot, trešais iemesls šī putna kļūšanai par gada aktualitāti ir simboliska **atbalsta izrādīšana Ukrainai**. Šis putns ir tāds kā neoficiāls simbols Ukrainā, jo oficiālo gada simbolu izvirzīšanas akcija tur organizēta netiek, bet, līdzīgi kā Latvijā, lakstīgalas atrodamas ne tikai dabā, bet arī ukraiņu folklorā [5]. Lakstīgalas dziesmas simboliski vēsta par labiem laikiem un skanīgi piepilda Ukrainas zemi. Ukrainā ligzdo gan tā pati lakstīgala, kas sastopama Latvijā, gan arī sugas māsa – rietumu lakstīgala –, kuras ligzdošanas areāls aptver Poliju un Ukrainas dienvidus. Latvijā rietumu lakstīgalu ir konstatēta vienu reizi Kolkā, 2013. gadā [6]. Tā kā šo putnu ligzdošanas areāls pakāpeniski virzās uz ziemeļiem, rietumu lakstīgalas varētu būt ieceļotājas arī Latvijā teritorijā.

Lai pievienotos gada putna tēmas aktualizēšanai, Latvijas Universitātes (LU) Muzejs piedāvā ieskatīties Zooloģijas kolekciju krājumā esošo lakstīgalu izbāzeņu klāstā – šeit atrodami **trīs lakstīgalu (*Luscinia luscinia*) un viens rietumu lakstīgalas (*Luscinia megarhynchos*) izbāzenis.**

Pirmo LU Muzeja priekšmetu veido divu izbāzeņu kombinācija – tos abus ievācis [Aivars Petriņš](#) 2011. gada 21. maijā un 5. jūnijā. A. Petriņš bija ilggadējs LU Zooloģijas muzeja darbinieks (1983–2018) un direktors (1993–2018). Savukārt izbāzeņu formu tiem devis taksidermists [Valdis Roze](#). Viņš dzimis 1956. gadā, putnu vērošanu uzsācis 1970. gadā, 30 gadus piedalījies arī putnu gredzenošanā, un viņa darinātie izbāzeņi lielā skaitā un kvalitatīvā izpildījumā atrodami gan Latvijas Dabas muzeja, gan arī LU Muzeja Zooloģijas kolekciju ekspozīcijās. Laika periodā starp 1980. un 2015. gadu tika ievērojami papildināts Zooloģijas kolekciju zīdītāju un putnu priekšmetu klāsts Zooloģijas kolekcijās. Šobrīd muzeja krājumā ir 267 V. Rozes darināto izbāzeņu eksemplāri. Lai arī domāts šo priekšmetu attēlot kā lakstīgalu pāri, tomēr abi īpatņi ir tēviņi.

Lakstīgalu (*Luscinia luscinia*) izbāzeņu pāris, LU Muzeja Zooloģijas kolekciju krājums

Nedaudz senāks lakstīgalu ģints pārstāvis muzeja krājumā ir rietumu lakstīgalas izbāzenis, kas nāk no Ēģiptes, Sīnaja pussalas dienvidu gala. Tas ir māfītes izbāzenis, ko ievācis [Agris Celmiņš](#) 1998. gada 4. septembrī, un tas arī pieder V. Rozes kolekcijai. A. Celmiņš dzimis 1956. gadā, aktīvs putnu novērotājs (kopš 1978. g.) un gredzenotājs (1980–2004), interneta vietnes putni.lv veidotājs, aktīvs reto sugu vērotājs, Latvijas un ārzemju putnu vērošanas braucienų organizētājs [7].

Rietumu lakstīgalas (*Luscinia megarhynchos*) izbāzenis, LU Muzeja Zooloģijas kolekciju krājums

Trešais priekšmets ir lakstīgalas izbāzenis, tomēr stāsti par to ir kā miglā tīti. Uz izbāzeņa pamata atrodami jauni un veci inventarizācijas numuri un uz etiķetes sugas nosaukums latīņu, latviešu un krievu valodā, kā arī vēl papildus nosaukums latīniski un krieviski, kas ar pildspalvu uzrakstīts uz izbāzeņa pamatnes apakšas pirms etiķetes. Tātad izbāzenis atrodas LU muzeja krājumā jau kādu laiku, jo uz etiķetes norādīts Latvijas Valsts Universitātes Bioloģijas fakultātes Zooloģijas muzeja nosaukums, kas liecina par tās piederību laika periodam starp 1944. un 1990. gadu, kad LU eksistēja ar šādu nosaukumu un [Zooloģijas muzejs](#) nebija LU Muzeja daļa, tomēr informācija par tā izcelsmi un citi dati nav minēti. Tāpat, interesantā, neizskaidrojamā kārtā šim eksemplāram trūkst aste.

Lakstīgalas (*Luscinia luscinia*) izbāzenis, LU Muzeja Zooloģijas kolekciju krājums

No senākiem lakstīgalu priekšmetiem muzejā glabājas **divas ādiņas un divi olu paraugi**. Viena no lakstīgalu ādiņām iegūta Igaunijā 1912. gada 6.–19. maijā, turklāt, lai arī ziņas nav precīzi apstiprināmas, uz ādiņas etiķetes norādīts, ka tās ievācējs varētu būt bijis vācbaltu ornitologs [Haralds Loudons](#). Otrā ādiņa iegūta 1955. gada 20. aprīlī, tomēr citi dati par to nav zināmi. Olu kolekcijā lakstīgalas pārstāv vien divi eksemplāri. Par vienu no tiem ziņas ir ārkārtīgi skopas, tas iekļauts mācību materiālu kolekcijā, bet otra 1917. gada 14. jūnijā iegūta Viesienā un pieder [J. Zaikova](#) kolekcijai. LU Muzeja krājumā atrodama viņa vāktā olu kolekcija, kas veidota no 1916. līdz 1927. gadam un sastāv no 124 putnu sugu olām (1168 objekti) un 33 putnu ligzdām, ko 1927. gadā nopirka Sistemātiskās Zooloģijas institūts [8].

Uzzini vairāk:

ĶERUS, VIESTURS. Putni dabā. Mūsu lakstīgala. Pieejams: <https://putnidaba.lob.lv/musu-lakstigala/>

BOANO, G., BONARDI, A., SILVANO, F. (2004). Nighthingale *Luscinia megarhynchos* survival rates in relation to Sahel rainfall. Pavia: Museo civico di Storia naturale. pp. 77-85. Pieejams: file:///C:/Users/u/Downloads/Nightingale_Luscinia_megarhynchos_surviv%20(1).pdf

DICKSON, M. (2019). Nightingales in Medieval Text and Sound: Liminality and Evasion. In: Polysemes, Vol. 22, 2019. Pieejams: https://www.academia.edu/74482412/Nightingales_in_Medieval_Text_and_Sound_Liminality_and_Evasion

[1] 2011. gada putni kaimiņvalstīs. Pieejams: dabasdati.lv/lv/article/2011-gada-putni-kaiminvalstis/

[2] Balcare, Kitija. Populācija samazinās 19 dienas putnu sugām Latvijā. Pieejams: dabasdati.lv/lv/article/populacija-samazinās-19-dienas-putnu-sugām-latvija/2023/

[3] Balcare, Kitija. Gada putns 2023 – Lakstīgala. Pieejams: dabasdati.lv/lv/article/gada-putns-2023-ndash-lakstigala/2023/

[4] Latvijas Ornitologu biedrība, Strazds, Māris (red.). Latvijas lauku putni. Rīga, 1998, 106. lpp.

[5] "Zināmais nezināmajā". Lakstīgala par Latvijas gada putnu izvēlēta kā atbalsts Ukrainai. Pieejams: www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vide-un-dzivnieki/lakstigala-par-latvijas-gada-putnu-izveleta-ka-atbalsts-ukrainai.a489761/

[6] Rietumu lakstīgala *Luscinia megarhynchos*. Pieejams: www.putni.lv/lusmeg.htm

[7] Matrozis, Ruslans. Latvijas ornitoloģijas nozīmīgi notikumi un jubilejas 2016. gadā. Pieejams: putnidaba.lob.lv/wp-content/uploads/2019/12/Putni_daba_73-2016_1-12.pdf

[8] Piterāns, A., Cinītis, M., Pētersons, N., Piterāns, U. Latvijas Universitātes Zooloģijas muzeja kolekciju un eksponātu vēsture. In: LATVIJAS UNIVERSITĀTES RAKSTI. ZINĀTŅU VĒSTURE UN MUZEOLOĢIJA. 818. Sēj. 2022. 153.–176. lpp.